

Memoires

1987-A

**Willem
Oltmans**

PAPIEREN TIJGER

INHOUD

Inleiding	7
Amsterdam	11
Johannesburg	29
Amsterdam	73
Moskou	89
Amsterdam	101
Johannesburg	185
Amsterdam	226
New York	239
Amsterdam	250
Bijlagen	261
Register	341

In 2004, direct na het overlijden van Willem Oltmans, besloot ik dan eindelijk zijn *Memoires* te gaan lezen. Beginnend bij 1961 (het toen chronologisch „oudste” verkrijgbare deel bij Papieren Tijger) en gestaag doorlezend (onderwijl delen 1-5 bij antiquariaatsboekhandels zoekend). Inmiddels ben ik ruim veertig delen verder, die allemaal gelezen als een steeds langer wordende blauw-oranje vlag in de boekenkast staan. De obsessie van Oltmans, zijn grote gelijk voor het nageslacht, is mijn fascinatie geworden. En daarmee schijn ik tot een zeer select gezelschap te behoren, in het voorwoord bij deel 40 werd zelfs voor het eerst de term „cult” gebruikt.

Wie Oltmans wilde leren kennen, moest zijn boeken maar lezen, daar stond het allemaal in. Ik hoef geen aanhalingstekens te gebruiken, want wie hem gekend heeft – al is het maar van radio of televisie – hoort het hem zeggen. En in zekere zin is het ook waar. Het staat er waarschijnlijk allemaal in. Helemaal zekerheid bestaat daarover nooit, maar gelet op de verscheidenheid aan onderwerpen per dag – die hem zeker niet altijd in een mooi licht plaatsen – twijfel ik daar eigenlijk niet aan.

Vaak wordt de rode draad van al die delen gevonden in Oltmans’ levenslange gevecht tegen de Staat, die hem daadwerkelijk belemmerde in zijn journalistieke werkzaamheden en waarin hij pas laat zijn gelijk kreeg. En daar hebben we wat ik feitelijk beschouw als de kern van al die bladzijden dagelijkse notities: het verschil tussen gelijk hebben en gelijk krijgen. Oltmans had heel vaak gelijk, maar er waren diverse oorzaken voor een gebrek aan erkenning daarvan. Dat begon natuurlijk toen hij als journalist president Soekarno ontmoette en dit ertoe leidde dat Willem de eerste stappen zette buiten de gebaande paden. Tegen de zin van zijn werkgever, tegen de zin van Den Haag waar het spel op de wagen kwam dat in vrijwel alle delen vermeld wordt: „het gelazer met Luns” en „de rode knop”.

Oltmans zag terecht, als één van de eersten, wel in dat niet overal in de wereld landen geformatteerd kunnen en mogen worden volgens het Amerikaans democratische principe. Maar in de jaren vijftig behoorde hij tot een onbegrepen voorhoede. De onmogelijkheid om als journalist daadwerkelijk en snel veranderingen te

■ bewerkstelligen, leidde ertoe dat hij ook ging ingrijpen in die werkelijkheid, door acteur te worden in de spelende kwesties. Soms opzettelijk, zoals met Indonesië, soms per toeval, zoals bij de moord op Kennedy toen hij in het vliegtuig naast de moeder van Lee Harvey Oswald plaatsnam. Ik kan me niet aan de indruk onttrekken dat juist die actievere rol ertoe leidde dat er nog een tweede waarschuwinglampje ging branden bij hen die de touwtjes in handen hadden (en niet alleen in Den Haag). En dat Oltmans dat – zeker in het begin – veel minder in de gaten had. Maar ook naast de politiek had hij een zeer scherp oog voor ontwikkelingen in de wereld, als een trendwatcher *avant la lettre*. Tientallen jaren voor het peloton uit schreef hij bijvoorbeeld over Steve Jobs.

Als kroniek hebben zijn dagboeken een grote waarde op meerdere niveaus. Opmerkelijk genoeg zijn ze dat voor Oltmans zelf te weinig geweest als het ging om zijn persoonlijke ontwikkeling, waar hij wel regelmatig op zinspeelde als hij zichzelf vergeleek met andere dagboekschrijvers. Al die dagelijkse notities leidden niet tot een kritisch in de spiegel kijken. Elke strijd begon op niveau één. Ondanks wijze raad van dierbaren om hem heen, kwam hij niet tot datgene wat iedereen weleens te horen krijgt die graag gelijk heeft en wil krijgen: *choose your battles*. Gelijk is ook een kwestie van gunnen. En de gunfactor had hij zeker niet. In het verlengde daarvan is het verbazingwekkend hoezeer een intelligente persoonlijkheid die zo goed oorzaak-gevolg processen kon inschatten op het wereldtoneel toch zo tegenstrijdig kon handelen in zijn eigen leven, soms in een tijdsbestek van een dag. Zo waren er vaak geldzorgen. En in de loop der jaren komen vaak genoeg brieven van de bank voorbij die daarop duiden. Maar een dergelijke brief was nog niet ontvangen of een financiële meevaller werd direct geschonken aan zijn intieme vrienden, hoewel die zelf een inkomen hadden doch het geld (afgaand op de dagboek aantekeningen) zelden leken te weigeren. Ook noteerde Willem vanaf de jaren tachtig de alarmerende berichten over Aids. Dit weerhield hem er niet van om direct weer een herensociëteit in te duiken voor het nodige anonieme gerollebol. Daarnaast was het opmerkelijk voor een journalist die een belangrijke bijdrage leverde aan de bekendheid van de (milieu-) Club van Rome om voor iedere gelegenheid het vliegtuig te pakken en uiterst inefficiënt de aarde rond te vliegen. Maar enfin, hij maakte overal gemakkelijk contacten tot op het hoogste niveau en stapte er daadwerkelijk op af, waar teveel van zijn collega's zich liever beperkten tot het overschrijven uit buitenlandse kranten.

Een lange reeks boeken is niet voor iedereen een uitdaging. De Openbare Bibliotheek in Amsterdam had na een verschijningspe-

riode van twintig jaar alle delen *Op zoek naar de verloren tijd* van Marcel Proust in de kast staan. Je hoefde er geen bibliothecaris te zijn om te weten dat het eerste deel regelmatig werd uitgeleend, het tweede deel al minder vaak en de latere delen het pand aan de gracht nooit verlieten. Bij Oltmans zou het zonde zijn om af te hakken na het begin. Ten eerste zijn de delen met jeugdherinneringen in mijn ogen helemaal niet de interessantste delen. Oltmans was geen groot stilist – en dat kon weleens het understatement van het jaar zijn. In die eerste paar delen doet hij vergeefse pogingen dat wel te zijn. En hoewel het als bronmateriaal onmisbaar is, weet ik niet hoe ver ik gekomen zou zijn als ik daarmee was begonnen. Juist die vrijwel ongecensureerde dagelijkse kost, maken het strijd-gewoel sterker voelbaar en aantrekkelijk. Bij dit alles – het is vaker opgemerkt – zijn de delen een mooie achterkant van de vaderlandse geschiedenis in de tweede helft van de twintigste eeuw. Ruim voldoende aanleiding om al die delen te willen lezen. Ook als Willem eens geen gelijk had.

Jan Willem Wilkens

1 januari 1987

Amerbos

Oudejaarsavond bij Toon Quarles is steeds een avond vol fijne herinneringen, van het elkaar al meer dan veertig jaar kennen, van De Horst, van de jeugdijaren in Bosch en Duin. Als jongeman bridgede Toon met mijn grootmoeder Poslavsky tegen mijn moeder en mij. We nuttigden vanavond een door hem zelf geschoten fazant. Hij verkondigde met enige trots gisteren nog twee hazen te hebben geknuppeld in het bos. Ik zal dat nooit begrijpen en keur deze Papoeamentaliteit af. Over vrouwen zei hij: „Because you want to buy a glass of milk, doesn't mean you have to buy an entire cow.”

NRC Handelsblad publiceerde een foto over zuiveringsacties van het Surinaamse leger, met beenderen en schedels in het oerwoud als „tastbare bewijzen”. De foto's waren natuurlijk genomen door Frans van Klaveren. Het blad meldde verder:

Suriname: Brunswijk koopt wapens Brazilië

Door een onzer redacteuren

DEN HAAG/ St. LAURENT, 31 dec. — De autoriteiten in Paramaribo zijn ervan op de hoogte dat het Junglecommando van Ronnie Brunswijk bezig is met wapenaankopen op de zwarte markt in Brazilië. De wapens worden gekocht met uit Suriname gesmokkeld goud.

Ook het *NOS Journaal* deelde mee dat de betrekkingen tussen Paramaribo en Den Haag een nieuw dieptepunt hadden bereikt. Hier staat men op het standpunt dat ambassadeur Van Houten niet uit eigener beweging weg moet gaan. Ik belde na terugkeer van het logeren bij Toon en Marlene Quarles in Vught, minister Herrenberg in Suriname. „Laat maar uitlekken,” zei hij, „dat ze natuurlijk kunnen blijven doen of er niets

aan de hand is, maar in werkelijkheid hebben we er onze buik van vol. Ze denken bij jullie, die zwartjes doen toch niets, maar we hebben genoeg van die hautaine houding van Nederland.” De brave Hans Warren kon de verleiding niet weerstaan in de *Haagse Post* op te merken dat de eerste twee delen van mijn *Memoires* „vernietigend” waren ontvangen. Ik heb hem een briefje geschreven.

Er schijnt Den Haag veel aan gelegen te zijn om Klaas de Jonge incommunicado te houden in het oude gebouw van de ambassade in Pretoria. Minister Van den Broek geeft toe dat de man over vier paspoorten beschikte. Op vragen van de VVD-senatoren Van Boven en Struick van Bemmelen heeft de minister geantwoord dat er vanaf 19 juli 1985 reeds 485.000 gulden aan Klaas was gespenseerd. Een belangrijk deel van die uitgaven behelst de kosten voor bewaking door de Koninklijke Marechaussee.¹ Ik blijf bij mijn voorstel aan ambassadeur Louw dat ze dit sujet spoorlags op een vliegtuig zouden moeten zetten. Hoe gevleid ik ook ben met de nieuwjaarswens van de vice-president van Cuba, Carlos Rafael Rodriguez, ik had liever het bericht gehad wanneer we ons boek zouden kunnen afmaken. Ook Exxon trekt zich terug uit Zuid-Afrika, wat een absoluut schandaal is. IBM, Coca Cola, Kodak en General Motors zullen ook hun belangen in dat land van de hand doen.²

Garry Wills bevestigt wat Lloyd deMause al jaren verkondigt: „Ronald Reagan is just as bewildered as we are, and with better cause. He was just doing what we wanted him to do, living out our fantasies. He was our amiable Rambo, a non-threatening avenger on reassuring terms with Armageddon. He would destroy the Evil Empire, yet not get us into trouble. His moral clarity not only redeemed but made irrelevant his fuzziness about reality.”³

Carel Enkelaar belde. Ook hij is verbaasd dat *Zaken doen* niet meer publiciteit heeft gekregen. „Je weet toch hoe dat gaat in Den Haag,” zei ik. „Ze draaien zoiets af en schromen niet het college van hoofdredacteurs in te schakelen, waar je zelf toch alles van weet.”

„Ja, zeker weet ik dit,” aldus Carel. En daar blijft het verder bij. Eindelijk kan het late *NOS Journaal* er niet meer omheen. Alle tekenen wijzen er duidelijk op dat Suriname ambassadeur Van Houten eruit gaat gooien.

1 *De Telegraaf*, 18 december 1986.

2 *De Volkskrant*, 31 december 1986.

3 *Newsweek*, 5 januari 1987.

Suriname wil onze ambassadeur kwijt

Vaste prik. Arnold Burlage komt vanmorgen met een nieuwe, vette kop in *De Telegraaf*. Joris Voorhoeve (VVD) heeft de Surinaamse nota – van minister Herrenberg – die verminderde diplomatieke betrekkingen voorstelt „hoogst misplaatst” genoemd. Joris is de laatste in het vaderland die begrijpt wat er speelt. Maar Burlage voert natuurlijk juist hem op met een foto naast die van Herrenberg. „De machthebbers in Suriname,” schrijft de idioot Burlage, „verwijten Nederland zonder juiste en harde feiten te noemen in de gebruikelijke krachtige taal nog eens steun aan terreuracties vanaf Nederlands grondgebied.” Burlage meent dat Suriname met loze kreten Nederland van medeplichtigheid beschuldigt. Godzijdank weten ze in Suriname wel beter. Ze hebben er enige tijd over gedaan om de schofterij vanuit Nederland te onderkennen.

Amsterdam - Den Haag

Een groep van twintig jongeren heeft huisgehouden in een pension te Assen waar 54 Tamil-vluchtelingen waren geherbergd.⁴ Volgens *De Telegraaf* woonden er tachtig Tamils. Vreemd dat het niet vaker gebeurt.

Ik ontmoette op de Zuid-Afrikaanse ambassade de heren Christo Landman en Isak Heath. De ambassade beschikt over twee vrije tickets naar Johannesburg per jaar. Ik mag er de komende reis één van gebruiken. Dat helpt. Het is immers uitgesloten dat enige krant of ander medium mij zou uitsturen. Naast de permanente sabotage van Den Haag heb ik nu ook tegenwind ten aanzien van Zuid-Afrika: men hoort te handelen alsof dit land niet bestaat. Ze zijn gek. Bart in 't Hout van de AVRO schreef al dat een team naar Zuid-Afrika „te begrotelijk” voor hen was. Hij loog. Ze willen niet. Bovendien maakte ik duidelijk dat we met een Zuid-Afrikaans team konden filmen.⁵ Ik heb Landman en Heath toevertrouwd dat ik een boekje over de situatie in Zuid-Afrika zou willen schrijven. Landman

4 *De Volkskrant*, 2 januari 1987.

5 Brief d.d. 23 december 1986.